Husnija Kamberović, *Ubojstvo Franza Ferdinanda u Sarajevu 1914. - devedeset godina poslije*
Prilozi, 34, Sarajevo, 2005., str. 13-22.

UDK: 323.285(497.6)"1914":050(497.1)

Izlaganje sa naučnog skupa

UBOJSTVO FRANZA FERDINANDA U SARAJEVU 1914. - DEVEDESET GODINA POSLIJE

Husnija Kamberović
Institut za istoriju, Sarajevo

Abstract: *The author examines periodicals from the time of the assassination, both in Sarajevo and also in Croatia and Serbia. He focuses on the murder of Franz Ferdinand and his wife and on the consequences of the murder, not only in Sarajevo, but in all of Bosnia and Herzegovina. In addition to analyzing perceptions of the event at the time, he also analyzes the different ways that ethnic communities and intellectual circles in the Balkans understand the event today.*

Key words: *Sarajevo Assassination 1914, demonstrations, violence, Serbs, Croats, Bosniaks*

Abstrakt: *Autor skreće pažnju na tadašnje pisanje dijela štampe u Sarajevu, te nekih listova u Hrvatskoj i Srbiji, o ubojstvu Franza Ferdinanda i njegove supruge, i o posljedicama koje je to ubojstvo ostavilo ne samo u Sarajevu nego i u čitavoj Bosni i Hercegovini. Ukazuje na različite percepcije toga događaja u tadašnje vrijeme, kao i na različite ocjene prisutne danas kako među različitim etničkim zajednicama na Balkanu, tako i u različitim intelektualnim krugovima.*

Ključne riječi: *Sarajevski atentat 1914, demonstracije, nasilje, Srbi, Hrvati, Bošnjaci*

Husnija Kamberović, *Ubojstvo Franza Ferdinanda u Sarajevu 1914. - devedeset godina poslije*
Prilozi, 34, Sarajevo, 2005., str. 13-22.

Pitanje ubojstva Franza Ferdinanda i njegove supruge Sofije Höchenberg (odnosno grofice Chotek) u Sarajevu 28. juna 1914. godine, dugo vremena je bilo predmet politizacije, a historičari, ukoliko nisu sudjelovali u tom procesu politiziranja, dugo su ostajali po strani od ozbiljnih naučnih rasprava o tome. Ne politizira se ovo pitanje samo posljednjih deset-petnaest godina. Ono se politizira posljednjih devedeset godina. Drugim riječima, ovo pitanje se nikada i nije postavilo kao isključivo pitanje koje je predmet historije kao znanosti, nego je uvijek promatrano u okvirima širih i to aktuelnih političkih kretanja. Odmah nakon ubojstva taj čin je vrednovan u kontekstu priprema i toka Prvog svjetskog rata; nakon rata presudno za vrednovanje toga ubojstva bila je činjenica da je stvorena jugoslavenska država na ruševinama Austro-Ugarske monarhije, pa se i na taj čin gledalo kao na akt koji je prethodio stvaranju te države. Možda je politiziranje toga događaja najbolje iskazano tokom stvaranja socijalističke Jugoslavije. Pokazuje to odluka donesena na Prvom kongresu USAOBiH-a 7. maja 1945. u Sarajevu da se "u znak vječite zahvalnosti Gavrilu Principu i njegovim drugovima, borcima protiv germanskih osvajača" postavi spomen-ploča kod mosta, na istom mjestu gdje je stajala poslije Prvoga svjetskog rata, koju su Nijemci nakon okupacije Sarajeva aprila 1941. skinuli i odnijeli "na dar svome fireru". Koliko je to pitanje ispolitizirano pokazao je Borko Vukobrat, koji je, kao Gavrilov zemljak, 7. maja otkrio spomen-ploču izjavljujući, između ostaloga, slijedeće:

"Gavrilo Princip, koji je izvršio atentat na Ferdinanda jeste samo klica iz koje je izniklo mnogo narodnih heroja. Gavrilo Princip pokazao je herojstvo kad je skočio na automobil s pištoljem u ruci. Grahovo je rodilo i nove junake današnjice, koji skaču isto tako na tenkove. Švapske bande, došavši u Sarajevo, odnijele su spomen ploču Gavrila Principa, ali oni junaci koji su bili nadahnuti idejom Gavrila Principa i njegovih drugova iz "Mlade Bosne", svojom borbom i naporima ponovo su oslobodili naš mili grad Sarajevo, čitavu našu domovinu. Ostvarile su se ideje za koje se borio Gavrilo Princip".[1]

Tako je izgledalo da je socijalistička Jugoslavija nikla na idejama Gavrila Principa. Kada se ta država raspala, a Sarajevo se našlo pod vatrom onih koji su se trudili da pretvore ovaj grad u kutiju šibica i da ga zapale, i uz to se, među ostalim, pozivali i na Gavrila Principa i njegovo "junačko djelo", dakako da je percepcija toga čina kod onih koji su se našli u toj "kutiji šibica" morala postati znatno drukčija od percepcije koju su o tome imali onih koji su grad pretvorili u "kutiju šibica" i zapalili ga.

[1] Borko Vukobrat, Prvi kongres USAOBiH-a i otkrivanje spomen-ploče Gavrilu Principu. *Sarajevo u socijalističkoj Jugoslaviji*, 1, Sarajevo 1988, str. 269.

Ipak, ovo je ubojstvo austro-ugarskoga prijestolonasljednika i njegove supruge bilo događaj od svjetskog značaja, i od brojnih drugih ubojstava "krunisanih glava", kakvih je bilo jako puno u historiji, razlikuje se upravo po tome što je postalo povod za rat koji će obuhvati gotovo čitav tadašnji svijet. O pripremama za atentat, načinu na koji je izveden, njegovim posljedicama postoji brojna literatura, tako da je suvišno na to ovom prilikom uopće upozoravati.[2] Ipak, u vrijeme kada se navršava 90 godina od toga događaja potrebno je ponovo se vratiti i iz današnje perspektive pokušati ga vrednovati.

Kako iz današnje perspektive ocjenjujemo taj događaj?

Dakako da su ocjene i percepcije toga događaja veoma različite. Ne samo da su te ocjene različite u Bosni u odnosu na okruženje (Srbija ili Hrvatska), nego su te različite ocjene veoma izražene unutar same BiH i naših današnjih intelektualnih krugova. Opet su tu najmanje dvije strane: dok jedni u tom činu vide herojsko djelo (što je otprilike viđenje koje je dugo vladalo u našoj sredini, na ulazeći sada u objašnjenja kako je do takvoga viđenja došlo), drugi u tome vide klasični teroristički čin, čiji počinitelji zaslužuju svakovrsnu osudu, a sigurno ne zaslužuju da se po njima imenuju muzej i most gdje je to ubojstvo počinjeno.

Čini se, međutim, da događaji iz Sarajeva 1914. izazivaju više kontroverzi danas nego u vrijeme kada se to doista desilo, mada su glavne linije podjela u tim mišljenjima uglavnom ostale iste. Gdje su te linije podjela u mišljenjima? U ocjenjivanju historijskog značenja i mjesta toga ubojstva važno je voditi računa ne samo o njegovim uzrocima i posljedicama (veliki svjetski rat, ogromna stradanja stanovništva – ne samo u Bosni nego diljem svijeta) nego i o percepcijama toga događaja u to doba. Manje-više je nesporna činjenica da su Srbi u Austro-Ugarskoj monarhiji toga doba vidjeli svoga neprijatelja, da su oni u Bosni i Hercegovini tu Monarhiju doživljavali kao okupacijsku silu (a dobar dio historičara i danas smatra da je BiH bila klasična kolonija Habsburške monarhije). U takvoj atmosferi manje-više općeg neraspoloženja prema Monarhiji Srbi su imali svoj stav prema činu ubojstva prijestolonasljednika i njegove supruge i taj stav su iskazivali ne samo preko svoje političke elite nego i masovnim nacionalizmom.

S druge strane, Hrvati i Bošnjaci su imali drukčije poglede. Ovdje je, ipak, nešto slojeviti stav Bošnjaka, koji su se u početku suprotstavljali Monarhiji, zbog toga što su bili vezani svim nitima uz osmansku državnu tradiciju, ali su od balkanskih ratova postali svjesni činjenice da je Monarhija predstavljala manju opasnost po njihov

[2] Kod nas u Bosni nažalost o tome u posljednje vrijeme nema ozbiljnijih rasprava. U susjednoj Hrvatskoj posljednji nešto ozbiljniji rad o toj temi uradio je Damir Agičić i pod naslovom Civil Croatia on the Eve of the First World War (The Echo of the Asssassination and Ultimatum), objavio u *Povijesnim prilozima*, 14, Zagreb 1995, str. 301-317.

opstanak nego što su to predstavljali njihovi istočni susjedi. S druge strane, Hrvati su se smatrali najodanijim elementom Habsburške monarhije u Bosni, mada su čitavo vrijeme postojanja te vlasti izražavali svoje nezadovoljstvo navodnom probošnjačkom politikom Monarhije.

U takvoj atmosferi, dakle, izrasli su i različiti pogledi i percepcije ubojstva u Sarajevu prije devedeset godina.

Odmah nakon ubojstva izvještaji i novinski napisi su donosili informacije o raspoloženju stanovništva na "terenu". Tu su uočljive podjele u pogledima kod različitih nacionalnih i vjerskih skupina. Na jedan način su na to ubojstvo reagirali Srbi, a na drugi Hrvati i Bošnjaci. Još prije Ferdinandovog dolaska u Bosnu iz Mostara je došla vijest koja kaže kako su "mostarski glavni rišćani održali sastanak, na kojem su jednoglasno zaključili, da se pismeno saopći okružnoj oblasti, da od njihova uha neće nitko da prisustvuje pri dočeku Njegove Visosti prijestolonasljednika". To saopćenje su potpisali Špiro Dokić, Pero Šantić, Mićo Bilić, dr. Pero Mandić i dr. Uroš Krulj. Tek na intervenciju iz Sarajeva ovi predstavnici mostarskih Srba su zatražili "da se i oni pripuste na kolodvoru pri dočeku prijestolonasljednika".

Ovakav stav dijela mostarske srpske elite već je nagovještavao kakav je njihov odnos prema Ferdinandu i Monarhiji općenito. To se osobito jasno pokazalo nakon ubojstva. Tako, na primjer, jedan izvještaj od 30. juna opisuje situaciju u Tarčinu kod Sarajeva. Tamo su Srbi, nakon što je došla vijest o ubojstvu, "otišli u gostionu Koste Šarenca, te su počeli piti i pjevati srpske pjesme. (...) Svi su Srbi cijelu noć pili i veselili se, kao da im je krsna slava". Iz Gradačca je 4. jula javljeno kako se tamošnji Srbi vesele zbog Ferdinandovog ubojstva. Najprije je pravoslavni paroh iz toga grada otišao sa porodicom preko Save prema Beogradu. Također je javljeno kako su seljaci iz jednog sela (Kornica) pili i pjevali u jednoj kafani veseleći se ubojstvu. Čak je jedan dječak od 12 godina uzviknuo:"Da sam ja bio u Sarajevu, i ja bih isto učinio". Slično je bilo u Doboju, i u drugim mjestima među Srbima. Čak i tamo gdje su iskazivali tugu izvještaji sumnjaju u iskrenost Srba ističući kako oni ne žale zbog ubojstva, nego zbog toga što su počinioci zločina uhapšeni.

S druge strane, Hrvati i Bošnjaci su svoj odnos prema tom ubojstvu iskazivali najprije organiziranjem demonstracija. Najmasovnije su bile ove u Sarajevu, koje su bile i nasilne, ali je i u drugim krajevima bilo demonstracija i nasilja. Bilo je, dakako, i dostojanstvenijeg iskazivanja žalosti, od mirnih prosvjeda do molitvi u džamijama i katoličkim crkvama.

Jedno od pitanja koje se danas, devedeset gpodina nakon što se ubojstvo desilo, može postaviti u vezi s ovim događajem jeste to na koji je način čitav taj događaj predstavljan u to doba. Stoga ću ja u nastavku ovoga priloga samo skrenuti pažnju na tadašnje pisanje dijela štampe u Sarajevu, te nekih listova u Hrvatskoj i Srbi-

ji o tome događaju i o posljedicama koje je ostavio ne samo u Sarajevu nego i u čitavoj Bosni i Hercegovini. Novinski napisi svjedoče o tome kako sve tri etničke zajednice u Bosni i Hercegovini svoj stav prema ubojstvu iskazuju ne samo preko svoje političke elite, nego više masovnom mobilizacijom radi iskazivanja jedinstvenoga stava zajednice.

Prije svega je pitanje dolaska Franza Ferdinanda u Bosni, i medijsko praćenje njegova boravka. Medijska priprema dolaska prijestolonasljednika u Sarajevo započela je početkom juna, mada su prve informacije o tome u javnosti izbile već sredinom aprila. *Hrvatski narod* je u broju 16, od 16. travnja 1914. donio vijest kako će te godine u Sarajevo stići prijestolonasljednik Franz Ferdinand radi vojnih manevara. "U tu će svrhu, da ga dočeka, grad taracati ulicu Ćemalušu kamenim kockama od "keramita". Vojne će vježbe biti u Hercegovini".

Zagrebački *Obzor* je 10. juna prenio vijest da će prijestolonasljednik posjetiti Bosnu, a "prema pouzdanim informacijama njegov posjet imati će strogi vojnički karakter". Nagovještava se da će s njim doći i nadvojvodkinja Hohenberg "koja neće primati posjeta". U ovoj se vijesti ističe kako je "iz programa ovoga puta ispalo službeno pregledavanje Sarajeva". Već 24. juna *Obzor* je prenio vijest prema kojoj je sarajevsko općinsko vijeće odlučilo da glavnu ulicu, koja se zvala Ćemaluša, preimenuje u ulicu Franza Ferdinanda.

Narednih dana zagrebački *Obzor* je svakodnevno donosio vijesti iz Bosne. U broju od 26. juna detaljno se prati nadvojvodin put, prolazak kroz Metkoviće i Mostar i konačno opisuje se atmosfera u Sarajevu: "Čitav grad je iskićen radi dolaska prijestolonasljednika Franje Ferdinanda. Sve novine u ljepšoj opremi u posebnim člancima pozdravljaju prijestolonasljednika. Organ Dimovićeve grupe urešen je srpskom trobojnicom unutar koje je slika nadvojvode". Ubrzo će novine biti prepune ne vijestima o kretanjima prijestolonasljednika i njegove supruge, nego vijestima o njihovome ubojstvu.

Različite percepcije ubojstva i nacionalna mobilizacija među Hrvatima i Bošnjacima

Novine su opširno izvještavale o nemirima koji su izbili u Sarajevu i drugim gradovima u Bosni i Hercegovini, te raznim informacijama i dezinformacijama koje su se nakon toga širile. Kroz ove napise može se uočiti model masovne mobilizacije stanovništva radi ostvarenja političkih ciljeva elita. Zagrebački *Hrvatski narod* pisao je da "u Sarajevu [je] neuka fukara u silnoj povorci ponijela pred sobom sliku kraljevu pa su počeli da razaraju: vlasništvo mirnih građana Srba, ko da su Srbi krivi kad

se nađu nepromišljena dva čovjeka. Zato je sam pukovnik, što je imao da čisti ulice od bundžija, uzviknuo narodu: "Ako volite cara, onda se mirno raziđite!" Tako je: - plačimo zajedno s carem i kraljem i s tužnom našom sudbinom, a nemojmo divljati na brata, koga je ista nesreća zadesila ko i nas. Najprije su demonstranti i u Sarajevu polupali prozore na srpskoj biskupiji, mitropoliji, zatim su provalili u srpsku školu i pobacali stvari na ulicu i uništili ih. Kad su stigli vojnici i redari, zapjevaše bundžije carevku, pa ih tako nisu silom razagnali. Čak i privatni stan bogataša Jeftanovića razoriše i iznesoše i izbacaše mu sve pokućstvo na ulicu. I u "Prosvjeti" ostadoše goli zidovi. Oko 200 srpskih dućana, kafana i zanatlijskih radionica razoriše bundžije: sve je to radila muslimanska fukara iz nadničarskih slojeva ljudi.

Na koncu kad nije bilo bunama kraja proglašen je u Sarajevu prijeki sud. Odmah je nastao mir. Uapšeno je, kako se javlja u Sarajevu, do 100 Srba zbog sumnje, da su u vezi s atentatom."[3]

Tokom sarajevskih demonstracija "ubijen je samo jedan čovjek i to samo radnik Frejna. Ubijen je od trgovca Jovičića, kad su mu demonstranti razarali dućan. Jovičić je odmah uhapšen, ali ga je publika otimala iz ruku policije i tukla ga na mrtvo ime. (...) Sin trgovca Miličevića uapšen je takodjer jer je pucao na demonstrante, ali je pušten kad se ispostavilo, da je pucao u zrak. Demonstriralo se i proti metropolitu Letici...".

Osim toga, situacija u Sarajevu je bila haotična zbog raznih glasina koje su se širile gradom, a koje su još više poticale antisrpsko raspoloženje. Tako su, na primjer, stizale vijesti kako u unutrašnjosti zemlje naoružani srpski seljaci napadaju na veće urbane centre, te kako je zbog toga na nekim mjestima navodno čak i vojska morala intervénirati. "Tako su se pronijele vijesti da iz Čapljine ide prema Mostaru 100 oboružanih Srba. Proti toj četi izaslana je vojska, ali nije našla nikakvog nemira. Malo iza toga pronijela je se vijest da su se Srbi u Žepču podigli na Muslimane i da je izašla vojska proti njima, ali ta vijest pokazala se kao izmišljena". No, bilo je i istinitih informacija, koje su dalje podgrijavale antisrpsku atmosferu. Tako je iz Stoca stigla slijedeća vijest: "Srbin Pero Čović umorio je ovdje Muslimana Muju Turkovića. Zbog toga umorstva vlada u mjestu silno ogorčenje među Hrvatima i Muslimanima. Ulicama prolaze velike skupine naroda, koje bučno demonstriraju protiv Srba vičući: "Dolje Srbija" i "Živila monarhija". Premda se ovaj slučaj umorstva nije dovodio u izravnu vezu s događajem u Sarajevu, ovakvi slučajevi su znatno utjecali na širenje atmosfere nepovjerenja i haosa.

Ovo nepovjerenje se brzo širilo. "Hrvatski dnevnik" u broju 156 (14. srpnja 1914.) prenosi jednu vijest iz Foče. Naime, tamo je jedna žena, Srpkinja, došla u du-

[3] *Hrvatski narod*, br. 27, Zagreb 2. srpnja 1914.

ćan jednog muslimanskog trgovca i tražila da kupi litru trešanja: "kad joj je trgovac izmjerio i naplatio, dotična je uzela jednu trešnju u usta i brže bolje ispljuvala, te stala zapomagati: " Kuku jadne mene šta učinih, uh proklete mene". Svijet se iskupio odmah kod dućana, te ju je pitao šta joj fali. Ona je i dalje naricala pa veli: "Naš pop Josif (Kočović proto) rekao je da proklinje svakoga ko makar za heler kupi u muslimana". Onda je molila trgovca da joj vrati pare, a on joj je lijepo odgovorio: "Neću valahi, pa da odmah ovaj čas crkneš, kad je tako".

Osim u Sarajevu demonstriralo se i u drugim gradovima u Bosni i Hercegovini. *Obzor* je javljao kako je u Tuzli "usprkos opsežnih redarstvenih mjera (...) došlo do protusrpskih demonstracija. Hrvati i Muslimani prolazili su gradom, te klicali u počast pokojnom prijestolonasljedniku i njegovoj supruzi. Ujedno su padali poklici protiv Srba. Na zgradi srpske banke porazbijani su prozori, a isto tako i na više kuća, u kojima stanuju Srbi. Budući je redarstvo bilo preslabo, zatvorilo je vojništvo ulice. Redarstvo je više puta rastjeralo demonstrante, ali su se ovi opet sastali na drugom mjestu. Kod demonstracija ranjen je policajni komesar Weber. Jedan srpski momak je atakirao nekog pješačkog kapetana, te je smjesta uhapšen". Sličnih "bučnih" protusrpskih demonstracija bilo je u Maglaju, Konjicu, Livnu, Doboju, Šamcu, Brčkom. U Travniku su Hrvati i Muslimani "proglasili društveni bojkot protiv Srba. Neki srpski svećenik pokazao je navodno sa prozora srpske škole sliku srpskog kralja Petra, te viknuo: To je vaš budući kralj". Pop je odmah uhapšen.

Iz Zavidovića je javljeno kako su Muslimani i Hrvati također demonstrirali. "Sabrala se velika grupa Hrvata i Muslimana pred ovdašnjom srpskom čitaonicom. Kad su sabrani ugledali u čitaonici sliku srpskog kralja Petra provališe u zgradu. Demonstranti su porazbijali čitav namještaj čitaonice. Kad je stiglo oružništvo razišli su se demonstranti mirno".

Iz Mostara je javljeno kako je tamo "u trgovinu jednog Srbina došao neki Hrvat da nešto kupi. Srbin je stavio neku uvredljivu primjedbu o umorenom prijestolonasljedniku na što ga je Hrvat probo nožem te ga na mjestu ubio. Hrvat je smjesta uhapšen".

List *Hrvatski dnevnik* je također opširno izvještavao o događajima. U broju 155, 13. srpnja "Hrvatski dnevnik" piše o događajima u Posušju, Ljubuškom, Sanskom Mostu, ... U Sanskom Mostu se, veli jedan izvještaj, ovo ubojstvo veoma dojmilo od strane muslimana i katolika: "Za tili se čas na džamiji vidjela u znak žalosti crna zastava, a zatim po ostalim muslimanskim i katoličkim dućanima i kućama. Svijet sav uzplahiren, ne znajući o čemu se radi, sletio se sa sviju strana, dapače težaci ostavljaju kopanje, žetvu te kosidbu i trče u grad, da saznadu pravu istinu. Po cijelom gradu nijesi ništa drugo vidio, nego hrpe uzbuđenog svijeta...". Kasnije je učena dova u džamiji. U Sanskom Mostu nije bilo demonstracija, a do toga bi sigurno došlo "da

nije nekoliko uglednih muslimana nastojalo da se predje preko toga".

Hrvatski dnevnik je prenosio kako i u Županjcu, u džamiji, "skromni muslimani na koljenima, (...) odaju znake zadnjeg pozdrava blagopokojnicima". U Županjcu je šerijatski sudac Asim Safa Zaimović proučio "Ašere".

Zanimljiva je, ipak, jedna informacija iz Doboja. U toj vijesti se kaže kako je "strahovita vijest o smrti milih pokojnika tako se [je] žalosno dojmila dobojskog građanstva izuzev Srba, da se ta žalost opisati neda." Dalje se veli kako se kod Srba ta žalost ne samo ne osjeća "ni tračka", nego naprotiv, kod njih se osjeća oduševljenje, "a koji se od njih radi svoga interesa htjede pokazati tužnim, bijaše proziran te se je jasno vidjelo, da je po srijedi himbena hinjenost otrovnog srca i duše". Dalje se ističe kako Srbi ne samo da ne žale, nego se "počeše (...) skupljati u čopore, te po ulicama fićukati i grohotom se smijati, da nama ožalošćena srca još više ojade. Pročuše se glasovi, kako je njima jedino žao što neće moći toga dana obdržavati na večer vidovdansku zabavu". Za razliku od Srba, Hrvati i Bošnjaci su i u Doboju sa žalošću primili tu vijest, bile su i demonstracije, ali nenasilne.

Osuda demonostracija – reagiranja srpskog javnog mnijenja

Dakako da su mnogi osuđivali ove demonstracije koje su se pretvorile u prava nasilja. Ove demonstracije, koje su bile izraz mobilizacije Bošnjaka i Hrvata, pomogle su ubrzanju masovne mobilizacije srpskih masa, ali sa drukčijim ciljevima. Već u jednom intervjuu listu "Die Zeit" Jeftanović, koji se slobodno šetao Sarajevom, kako ističe novinar, govoreći o demonstracijama izjavio je da je tom prilikom on pretrpio štetu oko 502.000 kruna, a "najviše ga boli što su mu demonstranti oteli odiela i dragocjenosti njegove supruge. Demonstracije su sličile pravom pogromu".

Ljubljanski list "Slovenski narod" je pisao:

"Strašni zločin u Sarajevu izazvao je duboku žalost i gnjev u svakoj čovječjoj duši i (...) sav kulturni svijet najoštrijim riječima osuđuje taj strašni događaj. Tu sveopću žalost (...) mute događaji, koje se razvikuje za patriotične demonstracije, događaji koji ne izviru niti iz žalosti nad strašnom smrću prijestolonasljednika, niti iz želje posvjedočiti u tom strašnom času vladaru vjernost, nego iz najnižih političkih poriva. (...) Brzojavna izvješća javljaju da su najniži slojevi, muslimanski i katolički, započeli u Sarajevu pravi pogrom na Srbe."

U članku se dalje inzistira na tome da se ne može čitav srpski narod držati odgovornim za ovo ubojstvo, a da počinitelji ubojstva, kao i počinitelji raznih pljački za vrijeme demonstracija, trebaju biti kažnjeni.

Općenito, većina tadašnjeg javnog mnijenja, ukoliko se kao mjerilo ponašanja

toga mnijenja uzme pisanje tadašnje štampe, smatralo je da se radi o nepravednom ubojstvu i terorističkom činu skupine okupljene oko Mlade Bosne. Svi mediji u Bosni, Hrvatskoj i Austriji bili su obasuti osudama toga čina, dok je srpska štampa, kao i oficijalna vlast, o tome imala nešto drukčije poglede - oni su listom osuđivali progone Srba, koji su uslijedili nakon atentata. List "Balkan" je zahtijevao da srpska vlada uloži protest kod austrougarske vlade zbog progona Srba u Monarhiji, dok je list "Tribuna" javljao da će omladina organizirati protestnu skupštinu zbog progona Srba u Bosni. Ni srbijanski listovi, ipak, ne hvale taj Principov čin, ali ističu da je za ubojstvo kriva sama austrougarska uprava. Srpski prijestolonasljednik regent Aleksandar je odredio osmodnevnu korotu na dvoru zbog ubojstva austrougarskoga prijestolonasljednika i njegove supruge. Poluslužbena "Samouprava" je pisala kako je "oduran taj čin prevratnih i politički nezrelih ljudi i izražavamo svoje saučešće teško iskušanom vladaru monarhije". "Samouprava" je u posebnom članku osudila atentat "kao teško zločinstvo, koje je mogla inspirirati i izvesti samo duševna rastrojenost politički nesvjesnih mladića, koji su bili nesposobni da uvide sav zamašaj svoga zločinačkoga umišljaja (...)". Dalje se ističe kako "u Srbiji je naišao sarajevski atentat na opštu, najoštriju osudu. Dvor je odmah izrazio saučešće Nj. Veličanstvu kralju. Na dvoru je zastava spuštena na pola koplja, a jučer u jutro naređena je dvorska žalost za šest nedjelja."[4] Mladoradikalni "Odjek" je pisao da je atentat uzbudio čitavu Srbiju "jer Srbi će najteže osjetiti posljedice toga zločina. Svaki je sad zabrinut što će se Srbi u Bosni tlačiti, kako će se progoniti borci za srpsku narodnu misao. Prokletstvo će se baciti na Srbe u monarkiji, a na Srbiju će sumnju baciti. Zašto niko nije svjetovao vojvodu da ne ide na te vojne vježbe? Zar je morao tražit za se slavu u Sarajevu baš tog dana kad su oči svih Srba uprte na Kosovo polje!".[5]

Srpski *Pressbureu* je bio ovlašten da izda slijedeće saopćenje: "Srbija se poput ostalog kulturnog svijeta zgraža nad atentatom i nad atentatorima. Čudimo se kako mogu njemački i austrougarski listovi to nekvalificirano djelo ludih i neuobrojivih ljudi upotrijebiti da napadnu i krive Srbiju, koja u posljednje vrijeme nije ništa propustila da uspostavi bolje odnošaje sa susjednom monarkijom. Kraljevska vlada je odlučila, da s obzirom na žalosni događaj u Sarajevu svrati pogled na sumnjive elemente, te ako se ovi nalaze na srbskom teritoriju poduzeti najstrožije mjere, da njihova nedjela zapriječi, ukoliko je to kod abnormalnih ljudi moguće. Kraljevskoj vladi koja čini sve, da odnošaji između Austro-Ugarske i Srbije budu dobri, isto tako su neugodni događaji u Sarajevu, kao što i Austro-Ugarskoj. Srbska vlada neće ni-

[4] *Hrvatski pokret* u broju 178 (Zagreb 1. srpnja 1914) prenosi kako srpska štampa osuđuje ubojstvo u Sarajevu.

[5] Preuzeto iz: *Hrvatski narod*, br. 28, Zagreb 9. srpnja 1914.

šta propustiti da se umire duhovi, te nastupe normalni odnošaji. Kraljevska vlada će duboko žaliti ako daljni razvoj dobrih političkih i ekonomskih odnošaja između Austro-Ugarske i Srbije bude prekinut radi događaja za koje srpska vlada ne može biti odgovorna".[6]

***

Ubojstvo Franza Ferdinanda i njegove supruge Sofije Höchenberg u Sarajevu 28. juna 1914. godine i nakon devedeset godina izaziva različite ocjene. Percepcije toga događaja su i devedeset godina poslije različite, ali su glavne linije podjela ostale iste kao neposredno nakon ubojstva. Bošnjačka i hrvatska polička elita je osudila taj čin kao teroristički akt, i na toj tvrdnji provodila mobilizaciju masa, dok je srpska politička elita zastupala drukčiji stav. U ovom radu se na temelju novinskih napisa pokazuje kako je taj čin korišten kao povod za masovnu mobilizaciju etničkih zajednica početkom 20. stoljeća radi ostvarenja političkih ciljeva elita. ■

THE MURDER OF FRANZ FERDINAND IN SARAJEVO 1914 – NINETY YEARS LATER

Summary

Although ninety years have passed since the murder of Franz Ferdinand and his wife Sophie Hohenberg, which occurred on June 28, 1914 in Sarajevo, the assessments of that event still differ to this day. While the perceptions of the event at the time and ninety years later differ, the central dilemma remains the same today as immediately after the murder. Bosniak and Croatian political elites denounce the event as a terrorist act, and have used this claim to mobilize mass support. Serbian political elites take a different position. In this article, the author examines newspaper articles to show how the assassination was used in the early 20th century to mobilize masses of different ethnic communities, who in turn, worked for the elites' political goals. ■

[6] *Obzor*, br. 180, 2. srpnja 1914.